

Antwoordenboekje Economie 4 MAVO

H1

Inkomen en welvaart

H1 Inkomen en welvaart

Weet je het nog?

Theorie

Bij economie gaat het vaak over de behoeften die mensen hebben. Je noodzakelijke behoeften zoals voeding, kleding en woonruimte zijn je **primaire** behoeften. Daarnaast heb je behoeften om je leven aangenamer te maken. Dit zijn je **secundaire** behoeften. Er is geen scherpe grens tussen primaire en secundaire behoeften. Wat voor de een noodzakelijk is, is voor een ander luxe.

Als je in je behoeften voorziet door iets te kopen, ben je aan het **consumeren**. Je kunt ook goederen maken voor eigen gebruik. Dan doe je aan **zelfvoorziening**.

Wat je koopt, wordt voor een deel bepaald door anderen. Zo is er **sociale** beïnvloeding als vrienden jou overhalen AirPods te kopen, terwijl jij nog tevreden was met je oude oortjes.

Commerciële beïnvloeding gebeurt door bedrijven. Bijvoorbeeld door middel van **commerciële** reclame op tv, internet, billboards en pop-upberichten op je telefoon. Maar ook met hulp van influencers op social media. Alles wat bedrijven doen om meer te verkopen noemt je **marketing**. Daarbij richten ze zich vaak op een specifieke **doelgroep**, zoals jongeren, een beroepsgroep of mensen met een bepaalde hobby.

Met **ideële** reclame kan de overheid of een maatschappelijke instelling aandacht vragen voor problemen in de maatschappij.

Opdrachten

1 *Bijvoorbeeld:*

- Ja, want als je denkt dat je alles al hebt, zijn er toch weer nieuwe dingen te koop die je dan ook wilt hebben.
- Nee, genoeg is genoeg. Je hebt dan echt niet nog meer nodig.

2 **a** Een supermarkt levert vooral **goederen** waarmee je in je **primaire** behoeften kunt voorzien.

b Een schoenmaker levert vooral **diensten** voor je **primaire** behoeften.

c Een bioscoop verkoopt **diensten** voor je **secundaire** behoeften.

d Een gamewinkel verkoopt **goederen** voor je **secundaire** behoeften.

3 **a** Armin heeft zijn mobieltje dagelijks voor van alles nodig en kan het geen dag missen.

b Zijn vader weet dat je ook zonder mobieltje kunt leven; het maakt je leven alleen makkelijker en leuker.

4 Korting: $0,15 \times \text{€ } 95 = \text{€ } 14,25$

Prijs wordt: $\text{€ } 95 - \text{€ } 14,25 = \text{€ } 80,75$

5 **a** Premietoeslag: $0,2 \times \text{€ } 36,50 = \text{€ } 7,30$

Nieuwe maandpremie: $\text{€ } 36,50 + \text{€ } 7,30 = \text{€ } 43,80$

b $\text{€ } 7,30 \times 12 = \text{€ } 87,60$

- 6** Dit is commerciële beïnvloeding.
 Dit is commerciële reclame.
 Dit is ideële reclame.
 Dit is sociale beïnvloeding.
- 7** Als je zelf je broek repareert is het zelfvoorziening, niet als je het door een kledingreparatiebedrijf laat doen.
- 8** Bij kleding wil je graag dat mensen in je omgeving, zoals je vrienden of je familie, er ook enthousiast over zijn.
Boodschappen in de supermarkt koop je uit routine. Je denkt er veel minder bij na en koopt gewoon wat je nodig hebt.
- 9** Bij marketing doen bedrijven van alles om maar zo veel mogelijk te verkopen. Daarbij proberen ze je op allerlei manieren te beïnvloeden. Hun invloed is gericht op meer verkopen en meer verdienen, dus commercieel.
- 10** $183 \div 972 \times 100\% = \mathbf{18,8\%}$
- 11** Wel recyclebaar: $634.000 - 121.000 = 513.000$ kilo
 $513.000 \div 634.000 \times 100\% = \mathbf{80,9\%}$

Paragraaf 1.1 Wat heb je te besteden?

- 1**
- a *Bijvoorbeeld:* Hun ouders hebben weinig inkomen en kunnen het niet missen. Of hun ouders betalen als ze iets nodig hebben.
 - b *Bijvoorbeeld:* Ze werken en kopen van hun loon zelf kleding. Of hun ouders betalen hun kleding.
 - c € 147 – € 112 = **€ 35**
 - d $€ 35 \div € 112 \times 100\% = \mathbf{31,3\%}$
- 2**
- a Het geld dat verdiend wordt met een bijbaantje of vakantiewerk.
 - b Zakgeld en kleedgeld zijn secundaire inkomens. Het geld is door de ouders verdiend en door hen overgedragen aan hun kinderen.
- 3**
- a
 - 1 Werken
 - 2 Iets beschikbaar stellen voor gebruik door een ander, bijvoorbeeld een huis.
 - 3 Geld beschikbaar stellen dat een ander (tijdelijk) mag gebruiken.
 - b Winst is het inkomen uit je eigen bedrijf. Het is inkomen uit arbeid als je zelf in je bedrijf werkt en inkomen uit bezit omdat je geld in je bedrijf hebt geïnvesteerd.
- 4** Inkomens uit **overdrachten** zijn eerder door anderen verdiend. Zo ontvang je zakgeld of kleedgeld van je **ouder(s)**. Dit wordt betaald van inkomen waarvoor **arbeid** is verricht. Mensen met een baan betalen over hun inkomen **belasting** en **(sociale) premies**. Van dit geld betaalt de overheid **uitkeringen** aan mensen die anders geen inkomen hebben.
- 5**
- a Waarschijnlijk wel. Door de lockdown kon je niet uitgaan en niet in winkels shoppen. Je bent misschien meer online gaan kopen.
 - b
 - 1 *Bijvoorbeeld:* Je koopt minder speelgoed of snoep, je geeft meer uit aan computerspullen, aan make-up, tijdschriften.
 - 2 *Bijvoorbeeld:* Je koopt minder of geen vlees of alleen vlees van de biologische slager.
 - c Meer aan secundaire behoeften. Op een bepaald moment heb je in al je primaire behoeften voorzien en heb je geld over dat je aan leuke dingen of luxe producten gaat besteden.
- 6** *Bijvoorbeeld:*
- 1 Thuis films streamen of een dvd afspelen.
 - 2 Vakantie in Nederland doorbrengen.
 - 3 Thuis iets lekkers klaarmaken, een maaltijd thuis laten bezorgen.
- 7**
1 Personeel	2 Prijs / promotie	3 Promotie
- 8**
- a
 - veel te besteden
 - makkelijk over te halen / te beïnvloeden
 - thuis meebeslissen
 - eenmaal klant, altijd klant
 - b *Bijvoorbeeld:*
 - je geslacht of gender: jongen / meisje / non-binair,
 - je vrijetijdsbesteding: sporten, gamen, chillen,
 - je inkomen: veel of weinig verdienen

- 9 a** Jij bent niet de hoofdkostwinner van dit huishouden / Het is niet waarschijnlijk dat de hoofdkostwinner bij jou thuis jonger is dan 25.
- b** *Bijvoorbeeld:*
- In verhouding tot hun inkomen hoge woonlasten: huur of hypotheek, energiekosten.
 - Kosten van kinderen.
 - Verzekeringskosten.

- 10 a** *Bijvoorbeeld:* vakantiereizen, tweede (vakantie)woning, camper, elektrische fiets, uit eten gaan, (dure) hobby's als golfen, zeilen.
- b** Zij hebben vaak hun hypotheek al afbetaald, hun kinderen wonen niet meer thuis.

- 12**
- 1 Hoog energieverbruik en CO₂-uitstoot (voor verwarming van kassen).
 - 2 Hoog energieverbruik en CO₂-uitstoot (voor vliegtuigtransport vanuit Kenia).
 - 3 Veeteelt zorgt voor onder andere mestoverschotten, stikstof- en methaanuitstoot; invoer en dus transport van krachtvoer zoals soja.

- 13 a** Kippenvlees.
- b** $34,0 \div 6,8 = 5$ keer zoveel.
- c** $(51,0 - 3,2) \div 51,0 \times 100\% = 93,7\%$

Paragraaf 1.2 Niet ieder inkomen is hetzelfde

- 1 a** Inkomen is geld dat je ontvangt.
Wat je te besteden hebt, is wat je kunt uitgeven. Dat kan minder zijn dan je inkomen, bijvoorbeeld als je een vast deel van je inkomen spaart.
- b** $€ 90 \div 5 = € 18$ per persoon per week.
Dat is $€ 18 \div 7 = € 2,57$ per persoon per dag.
- c** $€ 1.500 \div € 90 = 16,7$ keer zo veel.
- 2** Zijn loon stijgt met € 90 bruto per maand. + / -
Over zijn inkomen betaalt hij loonbelasting en sociale premies. + / -
Naar verwachting stijgen de prijzen met 2,1%. + / -
De gemeentelijke afvalstoffenheffing gaat met € 12 omhoog. + / -
- 3 a** Dat kan als de loonheffing lager wordt.
b Dat kan als bepaalde verplichte uitgaven hoger worden (bijvoorbeeld een hogere premie voor de zorgverzekering of hogere gemeentelijke heffingen).
- 4** Bij een stijging met 8% wordt de groeifactor **1,08**
Bij een stijging met 4,6% wordt de groeifactor **1,046**
Bij een daling met 23,6% wordt de groeifactor **0,764**

5

Oud bedrag	Stijging / daling	Berekening	Nieuw bedrag
€ 23.000	+ 4%	€ 23.000 × 1,04	€ 23.920
€ 1.250	+ 6,5%	€ 1.250 × 1,065	€ 1.331,25
€ 3.940	- 3%	€ 3.940 × 0,97	€ 3.821,80
€ 15.000	- 8,5%	€ 15.000 × 0,915	€ 13.725

- 6 a** De daling van het besteedbaar inkomen is in procenten meer dan 12,5%. De verplichte betalingen blijven hetzelfde en vormen in verhouding een groter deel van het lagere inkomen. Hierdoor blijft er in verhouding een kleiner deel over om vrij te besteden.
- b** $€ 900.000 \times 0,875 = € 787.500$
- c** $€ 900.000 \times 0,125 \times 24 = € 2.700.000$ of **€ 2,7 miljoen**
- 7** Dat komt door verschil in
- opleiding
 - ervaring
 - verantwoordelijkheid
 - zwaarte, onaangenaamheid of risico
 - vraag en aanbod
- 8 a** Er is heel weinig aanbod van topvoetballers terwijl de vraag ernaar groot is.
b Een bedrijfsleider heeft meer verantwoordelijkheid dan een kassamedewerker.
c Voor een beveiligiger is het onaangenaamer en risicovoller om 's nachts te werken dan overdag.

- 9 a** $€ 1.887 - € 1.700 = € 187$
 $€ 187 \div € 1.700 \times 100\% = \mathbf{11\% \text{ meer}}$
- b** Leila: $€ 1.887 \times 12 = € 22.644$
 Michael: $€ 1.381 \div 4 \times 52 = € 17.953$
 $€ 22.644 + € 17.953 = € 40.597$
 Vakantiegeld: $€ 40.597 \times 0,08 = € 3.247,76$
 $€ 40.597 + € 3.247,76 = \mathbf{€ 43.844,76}$
- c** $€ 43.844,76 \div € 36.500 = \mathbf{1,2 \text{ keer}}$ zo veel.
- d** $€ 1.233 \div € 1.700 \times 100\% = \mathbf{72,5\%}$

10 a

% van de bevolking, van arm naar rijk	De eerste 20%	De eerste 40%	De eerste 60%	De eerste 80%	100%
% van het inkomen	2 %	11%	30 %	60 %	100 %

b

% van de bevolking, van arm naar rijk	Armste 20%	Volgende 20%	Middelste 20%	Volgende 20%	Rijkste 20%
% van alle inkomens	2 %	9 %	19 %	30 %	40 %

Paragraaf 1.3 Wil je welvaart of welzijn?

- 1** Het gaat om de zin:
'Kiezen we voor wegwerpproducten of voor spullen die lang meegaan en herstelbaar zijn?'
- 2**
 - a** Voordeel: duurzame kleding belast het milieu minder, gaat langer mee.
Nadeel: duurzame kleding is meestal duurder.
 - b** Voordeel: niet-duurzame kleding is goedkoper.
Nadeel: niet-duurzame kleding is gemaakt van grondstoffen die het milieu belasten, gaan minder lang mee.
 - c** *Eigen antwoord*, gebaseerd op de voor- en nadelen.
- 3** Je maakt je keuze op basis van wat voor jou het belangrijkste is. Als je prioriteit geeft aan het milieu, kies je voor duurzame kleding. Je accepteert dat je er minder van kan kopen doordat het duur is.
- 4**
 - a** Je koopt wat je nodig hebt voor de maaltijd. Je hebt tijd nodig om boodschappen te doen, alles voor te bereiden en te koken en bakken.
 - b** Dan ben je meer geld kwijt. Het is duurder om een kant-en-klaarmaaltijd te kopen of een maaltijd aan huis te laten bezorgen.
 - c** Dat kan door zelfvoorziening. Je verbouwt dan je eigen groente en je houdt bijvoorbeeld je eigen kippen.
- 5**
 - a** (Vrije) tijd is niet zomaar beschikbaar. Je moet kiezen of je je tijd wilt gebruiken om te werken of voor een middagje naar het strand.
 - b** Het strand, de zon, de zee.
- 6** Hij kan de grond gebruiken voor de teelt van graan, voor de teelt van mais, voor een paardenwei of om er schapen op te houden. Hij kan niet alles tegelijk en moet dus keuzes maken.
- 7**
 - 1** Ja, ook al kan hij vrijwel alles kopen wat hij wil, hij moet toch bepalen wat hij wel en wat hij niet koopt.
 - 2** Ja, hij moet bepalen of hij investeert in productiemiddelen voor nieuwe, betere elektrische auto's en raketten naar Mars. Hij zou ook kunnen kiezen om te investeren in nieuwe herwinbare energie, zoals de productie van waterstof.
- 8** *Bijvoorbeeld:*
 - Ik zou jongeren voorrang geven, want die hebben nog een heel leven voor zich.
 - Ik zou kiezen voor de mensen die het ernstigst ziek zijn, want zij hebben de hulp het hardste nodig.
 - Ik kan niet kiezen, want ieder mensenleven is evenveel waard.
- 9**
 - Door meer productie neemt de welvaart toe.
 - Met meer vrije tijd neemt je welvaart toe.
 - Welvaart kun je in geld uitdrukken.
 - Welzijn is voor iedereen hetzelfde.

10 a *Bijvoorbeeld:*

- Ja, want je kunt meer geld besteden aan iets wat de kwaliteit van je leven beter maakt, zoals een huis in een mooie omgeving, meer veiligheid.
 - Nee, met een hoger inkomen word je niet per se gelukkiger.
- b** Je kunt dan vaker op vakantie en dat draagt bij aan een betere kwaliteit van je leven, je kunt lekker ontspannen en genieten.
- c** Meer vliegen is slecht voor het milieu: het zorgt voor meer CO₂-uitstoot waardoor de opwarming van de aarde door blijft gaan, er komt meer fijnstof in de lucht wat schadelijk is voor je gezondheid. De kwaliteit van je leven gaat hierdoor achteruit.

11 De uitgaven die ouders voor hun kinderen moeten doen, gaan dan omhoog. Om er niet op achteruit te gaan, helpt het als de kinderbijslag dan ook stijgt.

12**Prijsverandering chocola (voor een reep van 200 gram)**

Jaar	Prijs	Verandering in %		Prijsindexcijfer
		t.o.v. vorige jaar	t.o.v. 2015	
2015	€ 1,80			100,0
2016	€ 1,84	2,2 %	2,2 %	102,2
2017	€ 1,83	-0,5 %	1,7 %	101,7
2018	€ 1,80	-1,6 %	0,0 %	100,0
2019	€ 1,86	3,3 %	3,3 %	103,3
2020	€ 1,88	1,1 %	4,4 %	104,4

Paragraaf 1.4 Help, de prijzen stijgen!

- 1** **a** Huishoudens waarin twee personen samen het inkomen verdienen.
b Huishoudens waarin de één een inkomen heeft van $2 \times$ modaal en de ander een modaal inkomen. (In de grafiek de onderste groep.)
- 2** **a** Nee, in elk jaar stegen de prijzen (variërend van 0,2% tot 2,6%).
b Dat was in 2019. Door de verhoging van de btw stegen de prijzen meer dan in andere jaren.
- 3** **a** We hebben geen invloed op prijsstijging van ingevoerde grondstoffen of producten. Als bijvoorbeeld de olieprijs op de wereldmarkt stijgt, wordt de inflatie hoger.
b Als er meer welvaart is:
 1 kan de vraag naar producten harder stijgen dan het aanbod, zodat de prijzen stijgen.
 2 gaan de lonen omhoog. Hierdoor hebben bedrijven hogere kosten die ze doorberekenen in de prijs van hun producten.
- 4** **a** Aan kleding. (Dat zie je aan de lage wegingsfactor.)
b Met 2% (van indexcijfer 100 naar 102).
c De prijzen van voeding zijn gedaald (van indexcijfer 100 naar 99).

5 a, b**Prijsontwikkelingen ten opzichte van vorig jaar**

Uitgavencategorie	Prijsindexcijfer	Wegingsfactor	
Voeding	99	12	1.188
Kleding	102	6	612
Huisvesting	102	26	2.652
Vervoer en recreatie	101	21	2.121
Overige	103	35	3.605
Totale bestedingen		100	10.178

c Het cpi is $10.178 \div 100 = \mathbf{101,78}$ **d** De inflatie is **1,78%** (de prijzen stegen van 100 naar 101,78).

- 6** $99,9 \times 15 = 1.498,5$
 $102,9 \times 48 = 4.939,2$
 $100,3 \times 3 = 300,9$
 $103 \times 14 = 1.442,0$
 $100,4 \times 20 = \underline{2.008,0} +$
 Totaal: 10.188,6

Het totaal van de wegingsfactoren is: $15 + 48 + 3 + 14 + 20 = 100$ Lina's persoonlijke prijsindexcijfer is: $10.188,6 \div 100 = \mathbf{101,9}$

- 7** **a** De groep modaal + $\frac{1}{2}$ modaal met kinderen: zij gaan er reëel 4,4% op vooruit.
b 1 reële stijging: **2,2%**
 2 nominale stijging: $2,2\% + 1,2\% = \mathbf{3,4\%}$

- 8** Geldontwaarding is hetzelfde als inflatie.
 Als bij inflatie je nominale inkomen gelijk blijft, daalt je reële inkomen.
- 9** Duitsland. Doordat de prijzen daar dalen en in Nederland en België juist stijgen, verbetert de concurrentiepositie van Duitsland.
- 10** **a** In 2014 en 2019. (In die jaren stegen de prijzen meer dan de lonen.)
b In 2017. (Toen stegen de lonen evenveel als de prijzen.)
c In 2020. (Toen was het verschil tussen de loonstijging en de prijsstijging het grootst.)
- 11** Als de loonbelasting omlaag gaat, wordt het netto loon hoger. Werknemers kunnen hiermee de kosten van prijsstijgingen opvangen. Werkgevers hebben geen hogere kosten, want de bruto lonen kunnen gelijk blijven. Ze hoeven de prijzen dus niet te verhogen.

Samenvatting

1.1 Wat heb je te besteden?

Loon is inkomen uit **arbeid**. Rente en huur zijn inkomens uit **bezit**. Beide zijn het **primaire** inkomens. Een uitkering is een inkomen uit **overdrachten** en hoort bij de **secundaire** inkomens. Geld dat je verdiend hebt, geef je weer uit aan goederen en diensten. Die uitgaven zijn je **bestedingen**. Bedrijven gebruiken **marketinginstrumenten** (6 P's) om invloed te hebben op je uitgaven. Zij richten zich op een bepaalde **doelgroep**, vooral als die veel te besteden heeft.

De gevolgen van jouw aankopen hebben ook gevolgen voor andere mensen en het milieu. Door **duurzaam** te consumeren houd je daar rekening mee. In dat geval zullen de **maatschappelijke** kosten dalen.

1.2 Niet ieder inkomen is hetzelfde

Als belastingen en premies van je **bruto** loon af zijn, blijft je **netto** loon over. Een deel daarvan gaat op aan verplichte betalingen, zoals voor de zorgverzekering. Waarover je daarna nog kunt beschikken, is je **besteedbaar** inkomen.

Inkomens verschillen om allerlei redenen. Als je beter opgeleid bent of meer verantwoordelijkheid draagt is je loon meestal **hoger**.

Het bedrag dat de meeste mensen verdienen, is een **modaal** inkomen. Met een inkomen in de buurt van het sociaal minimum heb je een **minimum**inkomen.

Hoe het **nationaal** inkomen verdeeld is over de bevolking kun je aflezen uit de **Lorenzcurve**.

1.3 Wil je welvaart of welzijn?

Net als de meeste mensen zul ook jij niet genoeg **middelen** hebben om al je behoeften te vervullen. Daarom moet je **prioriteiten** stellen, waarbij je kiest wat voor jou het belangrijkste is.

De natuur levert veel **vrije** goederen, zoals regenwater. Maar de meeste goederen zijn **schaars**, want er zijn productiemiddelen nodig om ze te maken. Daarom moet je ervoor betalen.

Met een hoog inkomen kun je in veel behoeften voorzien. Je **welvaart** is dan groot. Dat zegt nog niet alles over je **welzijn**, want dan kijk je naar de kwaliteit van je leven. Het **CBS** verzamelt veel cijfers, zoals over loon- en prijsstijgingen. Zo'n stijging kun je in **procenten** uitdrukken. Een reeks veranderingen kun je ook met **indexcijfers** laten zien.

1.4 Help, de prijzen stijgen!

Je inkomen en de prijzen bepalen hoeveel **koopkracht** je hebt. Als in het algemeen de prijzen stijgen, is er **inflatie**. Als ze dalen, is er **deflatie**. Aan de hand van alle prijsveranderingen berekent het CBS het cpi (voluit: het **consumentenprijsindex**cijfer).

Als je loon met 2% stijgt, is dat een **nominale** verandering. Maar als je rekening houdt met de inflatie, dan is de **reële** stijging lager. Met één euro koop je op den duur minder als er inflatie is. Zo zorgt inflatie voor **geldontwaarding**. Werknemers vragen dan om **prijscompensatie** zodat hun koopkracht op peil blijft. Er kan dan een **loon-prijsspiraal** ontstaan.

Herhalingsopdrachten**Paragraaf 1.1 Wat heb je te besteden?**

- 1** Nora werkt als kapper en heeft zo inkomen uit **arbeid**. Ze verhuurt een deel van haar kapperszaak aan een nagelstylist en ontvangt zo inkomen uit **bezit**. Dit zijn allebei **primaire** inkomens. De kinderbijslag is een inkomen uit **overdrachten**. Dit telt mee bij de **secundaire** inkomens.
- 2** *Bijvoorbeeld:*
- 1 Je koopt dan meer luxe producten, je gaat op een dure vakantie, koopt vaker nieuwe kleding, je geeft vaker iets weg.
 - 2 Je koopt spullen voor de kinderen, betaalt kosten voor school, meer eten en drinken, meer verzekeringsuitgaven; minder uitgaven voor jezelf.
 - 3 Je hebt hogere zorgkosten (sowieso ben je al gauw je eigen risico kwijt), koopt extra hulpmiddelen; minder uitgaven voor uitgaan.
- 3** **a** Prijs(beleid): relatief goedkope meubels.
Plaats(beleid): winkels aan de rand van de stad.
Product(beleid): je moet de meubels zelf in elkaar zetten.
- b** Promotie-, personeels- en presentatiebeleid.
- 4** **x** Veel van hen hebben veel geld te besteden.
- Ze zijn makkelijk te beïnvloeden.
 - x** Ze zijn met velen.
 - Ze zijn oud.
- 5** **x** Ze eet geen vlees of vleesproducten.
- x** Ze kiest voor apparaten die goed te repareren zijn.
- Ze koopt de goedkoopste producten.
 - x** Ze wil geen onnodige verpakkingen.

Herhalingsopdrachten**Paragraaf 1.2 Niet ieder inkomen is hetzelfde**

- 6** bruto inkomen – netto inkomen - besteedbaar inkomen
- 7** 1 een stijging met 4,5% = **1,045**
2 een daling met 26% = **0,74**
- 8** 1 Je loon van € 123 stijgt met 1,6%. € **124,97**
2 Een jas van € 89 is 35% afgeprijsd. € **57,85**
- 9** **x** arbeidsongeschiktheid
- gezinsuitbreiding
 - stijgende vaste lasten
 - verhuizing
 - x** wegvallen van sociale uitkeringen

- 10** Bij lijn **1** heeft iedereen hetzelfde inkomen.
De inkomensverschillen zijn het grootst bij curve **3**.

Herhalingsopdrachten

Paragraaf 1.3 Wil je welvaart of welzijn?

- 11** Ze moet alleen geld uitgeven aan basisbehoeften.
 Ze moet gaan bezuinigen op secundaire behoeften.
 Ze moet haar behoeften in volgorde van belangrijkheid zetten.
 Ze moet meer op zoek gaan naar koopjes.
- 12** Het onkruid negenblad dat maar zelden voorkomt.
 Een plastic voetbal, te koop bij de Action.
 Een plas regenwater op het schoolplein.
 Een waterbron die in de woestijn gegraven is.
- 13** Je **welvaart** neemt toe als je inkomen stijgt.
Als je tevreden bent met het leven dat je leidt, zegt dat vooral iets over je **welzijn**.
Welvaart kun je gemakkelijk in geld uitdrukken.
- 14** De stijging is: € 1.684 – € 1.092 = € 592
 € 592 ÷ € 1.092 × 100% = **54,2%** gestegen.

15

Wettelijk minimumloon

Jaar	Loon	Indexcijfer
2018	€ 1.578,00	100,0
2019	€ 1.635,60	103,7
2020	€ 1.680,00	106,5
2021	€ 1.684,80	106,8

- 16** CBS = Centraal Bureau voor de Statistiek

Herhalingsopdrachten

Paragraaf 1.4 Help, de prijzen stijgen!

17

Loon	Prijzen	Koopkracht
+ 2,5%	+ 3,1%	- 0,6 %
+ 3,7%	- 0,5%	+ 4,2 %
+ 1,1%	+ 0,9%	+ 0,2 %

- 18 De wereldmarktprijs van olie daalt.
 De belasting op energie stijgt met 6,2%.
 Lonen stijgen volgens de cao met 2,75%.
 Bedrijven kunnen de vraag naar producten niet aan.

19 a

Groep	Prijsstijging	Prijsindex	Wegingsfactor
A	+ 3,1%	103,1	42
B	- 0,5%	99,5	33
C	+ 0,9%	100,9	25

b

$$103,1 \times 42 = 4.330,2$$

$$99,5 \times 33 = 3.283,5$$

$$100,9 \times 25 = \underline{2.522,5} +$$

$$10.136,2$$

Totaal van de wegingsfactoren is: $42 + 33 + 25 = 100$

Het cpi is $10.136,2 \div 100 = 101,362 \rightarrow \mathbf{101,4}$

- 20 1 $\text{€ } 2.248,90 - \text{€ } 2.150 = \text{€ } 98,90$
 $\text{€ } 98,90 \div \text{€ } 2.150 \times 100\% = \mathbf{4,6\%}$ nominale loonstijging
 2 $4,6\% - 3,1\% = \mathbf{1,5\%}$ reële loonstijging

- 21 a Als je loon gelijk blijft terwijl er inflatie is, daalt je koopkracht. Met prijscompensatie stijgt je loon evenveel als de prijzen. Daardoor blijft je koopkracht op peil.
 b Minstens evenveel als de inflatie, dus 4,6%.
 c Hogere lonen betekenen voor de werkgevers hogere kosten. Die gaan ze doorberekenen in de prijzen van hun producten. Als hierdoor de prijzen stijgen, willen de werknemers prijscompensatie om hun koopkracht op peil te houden. Dan gaan de lonen dus weer stijgen. Enzovoort.

Plusopdrachten

paragraaf 1.1 Wat heb je te besteden?

- 1 *Bijvoorbeeld:* Je hebt een baan waarvoor je loon ontvangt (inkomen uit arbeid). Je ontvangt over geld op je spaarrekening rente (inkomen uit bezit). Ook ontvang je kinderbijslag (inkomen uit overdrachten).
- 2 Van de primaire inkomens wordt een deel overgedragen aan anderen die zo een uitkering ontvangen. De uitkeringen worden niet extra verdiend.
De netto inkomens en de uitkeringen samen zijn gelijk aan de secundaire inkomens.
- 3 **a** *Bijvoorbeeld:*
 - Promotie: reclame maken, demonstraties geven.
 - Presentatie: winkeliers kunnen de VR-brillen op een opvallende plaats in de winkel leggen.
 - Plaats: winkels en webshops kiezen waar veel consumenten uit je doelgroep naartoe gaan.
 - Personeel: winkelpersoneel een training geven om hen te leren hoe een VR-bril werkt, zodat zij de klanten beter kunnen informeren.**b** Zonder marketing weet bijna niemand dat zo'n nieuw product bestaat. Je moet het dus op z'n minst onder de aandacht van het publiek brengen.
- 4 Consumenten die belangstelling hebben voor VR-brillen, hebben vaak ook interesse in andere elektronica en gadgets. Zij vormen de perfecte doelgroep voor deze producten.
- 5 **a** Nieuwe spullen kopen zorgt voor 29% van de CO₂-uitstoot. De spullen moeten gemaakt worden en daarbij wordt energie verbruikt; veel producten worden geïmporteerd, waarbij het vervoer voor CO₂-uitstoot zorgt.
Voor producten in kringloopwinkels is dat allemaal niet nog eens nodig.
b *Bijvoorbeeld:*
 - Seizoensproducten kopen, dus bijvoorbeeld geen aardbeien in de winter, want dan is voor de teelt veel energie nodig.
 - Groente en fruit kopen die in eigen land geteeld zijn, waarvoor minder vervoer nodig is.
 - Minder vlees eten, want veeteelt draagt voor een groot deel bij aan het vrijkomen van broeikasgassen.

Plusopdrachten

paragraaf 1.2 Niet ieder inkomen is hetzelfde

- 6 **a** Als de loonheffing (loonbelasting, sociale premies) stijgt, blijft een stijging van je netto inkomen achter op de stijging van je bruto inkomen.
b Als de overheid de heffingen op energie verhoogt, **daalt** / *stijgt* het *netto* / **besteedbaar** inkomen.
- 7 Bij een stijging met 4% is de groeifactor 1,04.
Vorig jaar was je inkomen € 25.636 ÷ 1,04 = **€ 24.650**.

- 8** Het nieuwe inkomen = $100\% + 2,4\% = 102,4\%$
 De stijging is $2,4\% = € 54$
 Het nieuwe inkomen = $€ 54 \div 2,4 \times 102,4 = € 2.304$.
- 9** **a** 5%
b $100\% - 40\% = 60\%$
- 10** Bij een inkomensverdeling volgens de diagonaal heeft iedereen hetzelfde inkomen. Het gevolg daarvan is dat mensen minder gaan studeren of zich voor hun werk minder inspannen, want voor hun inkomen maakt dat toch niet uit. Het nationaal inkomen zou dan lager worden (en dus ook onze welvaart).

Plusopdrachten

paragraaf 1.3 Wil je welvaart of welzijn?

- 11** **a** Het kost je vooral veel tijd om de muren te verven. (Het kost je ook geld om verf te kopen, maar muurverf hoeft niet duur te zijn.)
b Dan is geld het belangrijkste: je moet verf betalen en het uurloon van de schilder.
c Je moet kiezen wat jij belangrijker vindt:
 - Wil je er veel tijd aan besteden en niet duur uit zijn? Dan ga je het zelf doen.
 - Wil je tijd besparen en heb je er veel geld voor over? Dan laat je het de schilder doen.
- 12** **a** Drinkwater is er niet vanzelf. Waterleidingbedrijven moeten het oppompen, zuiveren en via de waterleiding bij jou thuis brengen. Zij zetten er hun productiemiddelen voor in.
b Dan stijgt de prijs.
- 13** Mensen in steden hebben meer welvaart, mensen op het platteland hebben meer welzijn.

14

Jaar	Prijs	Prijsindex
2010	€ 16,40	100
2013	€ 17,71	108
2016	€ 18,86	115
2019	€ 20,50	125
2022	€ 21,65	132

Plusopdrachten

paragraaf 1.4 Wordt alles duurder?

- 15** Prijzen van exportproducten stijgen.
 Prijzen van importproducten dalen.
 De dollarkoers stijgt ten opzichte van de euro.
 De eurokoers stijgt ten opzichte van de dollar.

- 16** Het aanbod van producten gaat sterk stijgen.
 De vraag naar producten gaat sterk stijgen.
 Consumenten gaan grote aankopen uitstellen.
 Producenten gaan de prijzen verhogen.
- 17** De prijsstijging van eten en drinken.
Als 14% van je uitgaven 3% duurder wordt, stijgen je uitgaven met $0,03 \times 14\% = 0,42\%$.
Voor de andere groepen is dat:
- Kleding en schoeisel: $0,04 \times 7\% = 0,28\%$.
- Vervoer: $0,02 \times 18\% = 0,36\%$.
- 18** Nominaal is haar loonstijging $\text{€ } 2.436 - \text{€ } 2.320 = \text{€ } 116$.
Dat is $\text{€ } 116 \div \text{€ } 2.320 \times 100\% = 5\%$.
 $5\% - 3,7\% = \mathbf{1,3\%}$ inflatie
- 19 a** Prijscompensatie 1,2% + koopkrachtverbetering 3% = **4,2%** loonstijging.
b Bedrijven bereken de kosten van loonstijging door in de prijs van producten. Als deze prijsstijgingen hoger zijn dan de loonstijging, daalt de koopkracht.

Rekenen

Met procenten een getal berekenen

- 1** 12% = **0,12**
 6% = **0,06**
 23,5% = **0,235**
 2,4% = **0,024**
 0,2% = **0,002**
- 2** 21% van € 160 = **0,21** × € 160 = € **33,60**
 4,1% van € 250 = **0,041** × € 250 = € **10,25**
 16,5% van € 310 = **0,165** × € 310 = € **51,15**
 76,2% van € 65 = **0,762** × € 65 = € **49,53**
 0,2% van € 220 = **0,002** × € 220 = € **0,44**

Een percentage berekenen

- 3** 15 = ...% van 250 **15 ÷ 250 × 100% = 6,0%**
 6,3 = ...% van 180 **6,3 ÷ 180 × 100% = 3,5%**
 100 = ...% van 160 **100 ÷ 160 × 100% = 62,5%**
- 4** **a** € 32,25 ÷ € 215 × 100% = **15,0%**
b € 186,15 ÷ € 2.190 × 100% = **8,5%**
- 5** Haar jaarsalaris is € 1.820 × 12 = € 21.840
 Vakantiegeld: € 1.725,36 ÷ € 21.840 × 100% = **7,9%**

Stijging of daling met een groeifactor

- 6** Een stijging met 12% = **1,12**
 Een daling met 10% = **0,9**
 Een stijging met 3,5% = **1,035**
 Een daling met 12,5% = **0,875**
- 7** **a** € 35 × 0,6 = € **21**
b € 9,60 × 1,05 = € **10,08**
c 371.000 × 1,013 = **375.823** werklozen
d 13.300 × 98,6 = **13.114** inwoners

Stijging of daling in procenten

- 8** **a** 184 - 160 = **24**
b 24 ÷ 160 × 100% = **15,0%**

- 9 a** € 212 – € 80 = **€ 132**
b € 132 ÷ € 80 × 100% = **165,0%** meer.

10 (€ 2.250 – € 1.800) ÷ € 1.800 × 100% = **25,0%** meer.

11 (€ 98.000 – € 432.000) ÷ € 432.000 × 100% = -77,3% → **77,3%** gedaald.

Met indexcijfers rekenen

12

Jaar	Huur	Indexcijfer
2005	€ 558	85,8
2005	€ 612	94,2
2010	€ 650	100,0
2015	€ 708	108,9
2020	€ 736	113,2

13

Jaar	Loon	Loonindex
2015	€ 2.312,80	118
2017	€ 2.489,20	127
2019	€ 2.646,00	135
2021	€ 2.744,00	140

Cpi berekenen

14 a

Groep	Weging	Prijsindex	
A	11	102,0	1.122,0
B	9	103,8	934,2
C	21	101,7	2.135,7
D	33	99,5	3.283,5
E	26	102,6	2.667,6
	100		10.143,0

- b** Het cpi is **10.143,0** ÷ 100 = **101,43**
c De prijsstijging is **101,43** – 100 = **1,43%**

15 a

$$102,3 \times 14 = 1.432,2$$

$$101,6 \times 7 = 711,2$$

$$103,8 \times 27 = 2.802,6$$

$$99,1 \times 20 = 1.982,0$$

$$102,0 \times 32 = \underline{3.264,0} +$$

$$10.192,0$$

Totaal van de wegingsfactoren is: $14 + 7 + 27 + 20 + 32 = 100$

Het cpi is $10.192,0 \div 100 = \mathbf{101,92}$

b De prijsstijgingen zijn $101,92 - 100 = \mathbf{1,92\%}$

Reële stijging of daling

16 $4,25\% - 1,9\% = \mathbf{2,35\%}$

17 a $(\text{€ } 2.194 - \text{€ } 2.120) \div \text{€ } 2.120 \times 100\% = \mathbf{3,5\%}$

b $3,5\% - 1,6\% = \mathbf{1,9\%}$

18 a $(\text{€ } 8,36 - \text{€ } 8) \div \text{€ } 8 \times 100\% = \mathbf{4,5\%}$

b $4,5\% - 4,5\% = \mathbf{0\%}$

~~**20** $2,1\% + 0,4\% = 2,5\%$~~

Examenopgaven*(Bijna) alles wordt duurder*

1 Een inflatie van 1,1% betekent dat het gemiddelde niveau van de
 (1) **consumentenprijs** van de gekochte goederen en diensten is gestegen met 1,1% ten opzichte van (2) **vorig jaar**. Om de inflatie te berekenen gebruikt het CBS het
 (3) **consumentenprijsindexcijfer**.

2 *Bijvoorbeeld:*

- verhoging OZB
- verhoging btw-percentages
- huurprijsverhoging
- prijsverhoging van overheidsdiensten
- accijnsverhoging

3

$99,9 \times 15 =$	$1.498,5$
$102,9 \times 48 =$	$4.939,2$
$100,3 \times 3 =$	$300,9$
$103,0 \times 14 =$	$1.442,0$
$100,4 \times 20 =$	$\underline{2.008,0}$
	$10.188,6 \div 100 =$
	101,9

4 **A**

5 In de tweede helft van 2013 was er sprake van (1) **inflatie**.
 In de jaren 2011, 2012 én 2013 is de koopkracht van mensen met een cao-loon
 (2) **gedaald**.

6 **B**

Inkomensverschillen in Nederland

7 **D**

8 Werknemers (met een minimumloon) die in deeltijd werken verdienen een deel van het minimumloon (en kunnen zo onder de lage-inkomensgrens komen).

9 Opmerking 1: onjuist
 Opmerking 2: juist

10 Uitgaven voor ontwikkeling, ontspanning en verkeer.
 Beiden geven er een gelijk percentage van hun inkomen aan uit (28%). Doordat Rashids gezinsinkomen hoger is dan dat van Erna zijn de uitgaven van Rashid hieraan absoluut gezien altijd hoger.

11 Als de inkomensverschillen kleiner worden, verandert Lorenzcurve b in
 (1) **Lorenzcurve a**.
 De diagonaal (rechte 45°-lijn) is de situatie van een (2) **volledig gelijke** inkomensverdeling.

- 12** Als iedereen evenveel zou verdienen, ontbreekt de prikkel bij mensen om zich te ontwikkelen en/of beter te presteren.